

# ΙΑΒΑΖΩ

## επιλογή

### ραψωδία αντι-ηρωική και πένθιμη



ΝΙΚΟΥ ΜΠΑΚΟΛΑ: *Η Μεγάλη Πλατεία*. Αθήνα, Κέδρος, 1987.

Όπως είναι γνωστό, ο ελέφαντας είναι βαρύς, αργοκίνητος, αλλά ευέλικτος και με μεγάλη ευαισθησία στην προβοσκίδα του. Δύο μυθιστορήματα-ελέφαντες έκαναν την εμφάνισή τους πρόσφατα στο εθνικό πάρκο της ελληνικής πεζογραφίας, όπου αλλιώς πλεονάζουν οι νουβέλες. Το ένα είναι «Το πλήθος» του Α. Φραγκιά, που στέκεται στο παρόν ενώ η προβοσκίδα του ανιχνεύει ανήσυχα το μέλλον, το δεύτερο «Η Μεγάλη Πλατεία» του Ν. Μπακόλα, που αργά και υποδλητικά διανύει την απόσταση ανάμεσα στα χρόνια αμέσως μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και το τέλος του Δευτέρου Πολέμου. Κάποτε, οι ιστορικοί της λογοτεχνίας και της κουλτούρας μας θα πρέπει, ίσως, να ερευνήσουν γιατί τα δύο αυτά (ή και άλλα) έργα που φιλοδοξούν να μας παρουσιάσουν το παρελθόν και το μέλλον μας, εκτός από τον όγκο και τη μεγαλόπνοη σύλληψη, κοινό χαρακτηριστικό έχουν τη ζοφερή ατμόσφαιρα και την απαισιοδοξία. Ακόμα, ποιά είναι η σημασία τού ότι από διαφορετικούς δρόμους και με άλλες μεθόδους καταλήγουν σε ένα τουλάχιστον παρόμοιο συμπέρασμα: στο μέν «Πλήθος» κινείται μία μάζα που της έχουν αφαιρέσει την παράδοση και ιστορία, στη δε «Μεγάλη Πλατεία» περιγράφονται άνθρωποι, που ενώ ζούν συνταρακτικά γεγονότα, μοιάζουν αποκλεισμένοι από την ιστορία, την οποία υφίστανται καθώς αυτή διαμορφώνεται ερήμην τους.

Στην περίπτωση της «Μεγάλης Πλατείας» ο τόνος προσδιορίζεται από την οπτική γωνία που επιλέγει ο συγγραφέας για να δει το άτομο μέσα στην ιστορία. Τόπος είναι η Θεσσαλονίκη. Μέσα από την πολυτάραχη περίοδο που καλύπτει το μυθιστόρημα παρακολουθούνται οι βίοι παράλληλοι τεσσάρων κυρίως προσώπων της μεσοπολεμικής γενιάς, ζωές που μόνο εν μέρει ή έμμεσα εφάπτονται μεταξύ τους. Τα πρόσωπα ζωντανεύουν και εξελίσσονται μέσα στην ιστορία των καιρών σε κεφάλαια που εναλλάξ φέρουν τα ονόματά τους. Η γραφή είναι συνειρμική, το ύφος ώριμο και σίγουρο· με κάτι από τη ρητορική του Φώγκερ, αλλά και κάτι το περιέργα τελετουργικό και τελεσίδικο στις περιγραφές και

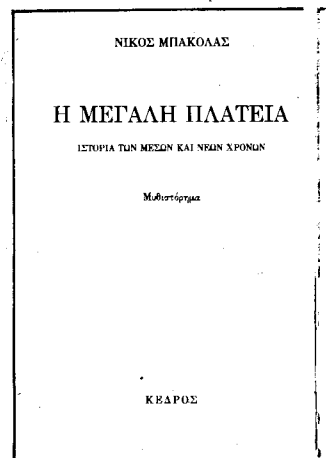


ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

πράξεις των προσώπων που τους προσδίδει μια ιερότητα σαν αυτήν που συναντάμε στη δυζαντινή εικονογραφία. Έτσι μαθαίνουμε σιγά-σιγά να σεβόμαστε και να συμπαθούμε αυτούς τους ανθρώπους, χωρίς όμως να μπορούμε ή και να πρέπει, να τους θαυμάσουμε, γιατί «Η Μεγάλη Πλατεία» είναι διδλίο αντικαζαντζακικό, δηλαδή αντί-ηρωικό. Παράδοξα, ενώ το έργο διατρέχει μια διακριτική επική πνοή, τα πρόσωπά του είναι οι ταπεινοί της γής, οι αφανείς της ιστορίας, των οποίων τα διώματα και πάθη δεν παίρνουν πουθενά επικές διαστάσεις. Τούτο δεν εμποδίζει τον συγγραφέα να τα εξετομικεύσει αριστοτεχνικά, ώστε να συναρπάξει η ιδιαιτερότητά τους και να εντυπωσιάζει η αντοχή τους και η ικανότητά τους να επιζήσουν.

Ο Φώτης είναι κοινός τυχοδιώκτης και σαλταδόρος, ο Γιάννης, μετά τις νεανικές «ανησυχίες» και τις παρεκτροπές του, συμβιδιάζεται σταδιακά και γίνεται ο μεταπολεμικός ρεαλιστής και συμφεροντολόγος επιχειρηματίας. Η ορφανή προσφυγοπούλα Αγγέλα, γενναιόδωρη και δολική, ύστερα από χρόνια φτώχειας και εκμετάλλευσής της από τους άνδρες, ευγνωμονεί τον Γιάννη που την παντρεύεται και της προσφέρει θαλπωρή και ασφάλεια. Τέλος, ο δημοσιογράφος Χρίστος, αγνός ιδεολόγος (δίχως πίστη, όμως, στο εφικτό των ιδεών του) σεμνός και έντιμος, δεν πρόκειται ποτέ να διαπρέψει στο επάγγελμά του, ενώ η συστολή του και η φροντίδα του για την ασφάλεια της οικογένειάς φαντάζει κάποτε σαν δειλία. Τα πρόσωπα αυτά είναι οι αφανείς αντι-ήρωες της εποχής τους, επειδή ανήκουν τελικά στη λεγόμενη σήμερα σιωπηλή πλειοψηφία, χωρίς ιδιαίτερα προσόντα ή καθοριστικό ρόλο στην κοινωνία. Επιχειρεί, λοιπόν, κάτι συνήθως επικίνδυνο στην πεζογραφία ο Ν. Μπακόλας – να κερδίσει το ενδιαφέρον μας για ανθρώπους χωρίς εξαιρετικά προσόντα, μάλλον παθητικούς και μοιρολάτρες, με αρχές καταπιεσμένες ή ακαθόριστες, με πάθη αλλά χωρίς κυρίαρχο πάθος. Η ιστορία τους παρασύρει, όμως αυτοί δρiscονται ουσιαστικά έξω από αυτήν. Αν κάποτε δημιουργείται η υποψία πως η ιστορική αντίληψη του Μπακόλα συγγενεύει με του Τολστόϊ, τότε «Η Μεγάλη Πλατεία» συνιστά ειρωνικό σχόλιο πάνω στη θεωρία του μεγάλου Ρώσου. Δεν θα βρούμε εδώ τους ήρωες του «Πόλεμος και Ειρήνη» με τα πάθη, τη διανοητική ενάργεια, την πάλη της συνείδησης με αξίες και ήθη μέσα στον πόλεμο. Αυτά ανήκουν σε άτομα που έχουν συναίσθηση της ηγετικής θέσης και ευθύνης τους στην κοινωνία. Οι τύποι που συνειδητά διαλέγει ο Ν. Μπακόλας δεν ανήκουν σ' αυτήν την κατηγορία. Ο πλούσιος συναισθηματικός τους κόσμος, οι δυνατότητές τους για την ανάπτυξη προσωπικότητας μπλοκάρονται διαρκώς από τα ιστορικά γεγονότα κάνοντας το διδλίο αυτό μια σπουδή πάνω στη ματαιότητα της ζωής του κοινού ανθρώπου μέσα στην ιστορία. Ενδεικτικά, άλλωστε, ο ρους της ιστορίας συντελείται σε ξεχωριστό επίπεδο, «εκτός κειμένων», στα διάσπαρτα κεφάλαια που τιτλοφορούνται «οι μέσοι χρόνοι», παίρνοντας τη μορφή συμβολικής αφαιρέσεως, όπου διεξάγεται ένας, αόριστα διαχρονικός, αένας αγώνας ανάμεσα σε «λαό» και «αφέντες», μια διαμάχη βίαιη και αιματηρή γεμάτη χαμένες υποθέσεις.

Στην ίδια την αφήγηση τα πρόσωπα παραμένουν μακριά από τα κέντρα αποφάσεων που καθορίζουν την ιστορική τους μοίρα. Ο Ηλίας, το μόνο πρόσωπο που φαίνεται να δρά στο καθαρά κοινωνικοπολιτικό επίπεδο, μένει μέχρι τέλους ο απρόσιτος μυστηριώδης άγνωστος. Έτσι, επόμενο είναι τα άτομα της



«Μεγάλης Πλατείας» να ωθούνται προς μια ηττοπάθεια απέναντι στην ιστορία, αναπτύσσοντας ως μόνη κινητήρια δύναμη το ένστικτο της αυτοσυντήρησης που οδηγεί στον ατομικισμό και σε έλλειψη επικοινωνίας και συνεργασίας. Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου αφιερώνονται κεφάλαια και στη νεότερη γενιά που ωριμάζει στην κατοχή και την αρχή του εμφυλίου. Αλλά και αυτοί οι νέοι, τα παιδιά του Χρίστου και του Φώτη, μόλις αγγίζουν την περιφέρεια της πραγματικής ιστορικής δράσης. Ακόμα και ο τραγικός θάνατος της στρατευμένης Αλκμήνης είναι ένα ειρωνικά άδικο ατύχημα, άσχετο με τον αγώνα στον οποίο έχει αφοσιωθεί. Γενικά έχει κανείς την εντύπωση ότι στη «Μεγάλη Πλατεία» τα γεγονότα διαρκώς υπερφαλαγγίζουν και αναχαιτίζουν τις ζωές των ατόμων που ξετυλίγονται με πολύ αργότερο ρυθμό από την ιστορία. Έτσι οι δύο γενιές που περιγράφονται είναι «χαμένες γενιές». Η χαριστική βολή δίνεται στον σύντομο επίλογο όπου μαθαίνουμε πως μετά το θάνατό τους, οι αφανείς βίοι τους δεν έχουν αφήσει κανένα ίχνος.

Ύστερα από τις τόσες και τόσες θετικές και αρνητικές μυθοποιήσεις της πρόσφατης ιστορίας μας, η βαθιά πικρία για την ανεπάρχεια και αδράνεια της πλειοψηφίας του λαού που περιγράφει «Η Μεγάλη Πλατεία» αποτελεί ίσως πρόκληση για να τα σκεφθούμε πάλι όλα από την αρχή χωρίς να κρυβόμαστε συλλήβδην πίσω από το περιβόητο φιλότιμο ή το χάρισμα των λίγων που λέγεται λεβεντιά.

ΚΡΙΤΟΝ ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΛΗΣ